

การศึกษาประวัติและการเกิดพระพุทธศาสนานิกายมหายาน

A Study of History and Origin of Mahayana Buddhism

¹ครรชิต มีซอง

Kanchit Meesong

²พระมหาผมนรินทร์ ปุริสุตตโม

Phramaha Maghavin Purisuttamo

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University

²Corresponding Author E-Mail: maghavin9@yahoo.com

Received December 20, 2020; Revised December 31, 2020; Accepted: December 31, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติและการเกิดพระพุทธศาสนานิกายมหายาน และเพื่อวิเคราะห์ประวัติและการเกิดพระพุทธศาสนานิกายมหายาน บทความนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เอกสาร จากผลการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นด้วยมูลเหตุแตกต่างจากศาสนาอื่นๆ ด้วยเหตุที่ไม่ได้อ้างถึงการสร้าง การบันดาลจากพระเจ้าองค์ใด พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากมนุษย์ โดยมนุษย์ และเพื่อมนุษย์ สำหรับมหายานเป็นนิกายในศาสนาพุทธที่นับถือกันอยู่ประเทศแถบตอนเหนือของอินเดีย เนปาล จีน ญี่ปุ่น เกาหลี เวียดนาม มองโกเลีย ไปจนถึงบางส่วนของรัสเซีย จุดเด่นของนิกายนี้อยู่ที่แนวคิดเรื่องการบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์สร้างบารมีเพื่อช่วยเหลือสรรพชีวิตในโลกไปสู่ความพ้นทุกข์ และด้วยเหตุที่มีผู้นับถืออยู่มากในประเทศแถบเหนือจึงเรียกได้อีกชื่อหนึ่งว่าอุตตรนิกาย

คำสำคัญ : ประวัติและการเกิด, พระพุทธศาสนา, พระพุทธศาสนานิกายมหายาน

Abstract

This article entitled to study history and origin of Mahayana Buddhism and to analyze history and origin of Mahayana Buddhism. This is a qualitative research done by studying academic documents. It was found that Buddhism was emerged with the differences from other religions because not referring to any creation of God. Buddhism originated from humans by humans and for humans. Mahayana is one of Buddhist sects that was respected in northern of India, Nepal, China, Japan, Korea, Vietnam, Mongolia and some parts in Russia.

The prominent point of this sect is the idea of practice as a Bodhisattva who creates prestige to help all beings in the world to escape suffering moreover, the large respected follower number is the people in the north.

Keywords: History and Origin, Buddhism, Mahayana Buddhism

บทนำ

คำว่า “มหายาน” พบในคัมภีร์ “สัทธรรมปุณฑริกสูตร” ซึ่งเป็นคัมภีร์เก่าแก่ที่สุดของคัมภีร์ฝ่ายมหายาน โดยคัมภีร์นี้ได้ให้ความสำคัญต่อคำวามหายานเป็นอย่างมาก ดังนี้ สาริบุตร สรรพสัตว์ผู้ฉลาดย่อมมีศรัทธาในพระตถาคตผู้เป็นบิดาแห่งชาวโลกและพากเพียรปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ มีบางคนประสงค์ที่จะปฏิบัติตามพระสุรเสียงที่ทรงอำนาจ พากเพียรปฏิบัติตามคำสอนของพระตถาคตเพื่อให้รู้แจ้งในอริยสัจ โดยปรารถนาวิพพานเฉพาะตน (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2543) คนเหล่านี้คือ พวกที่ฝึกฝนในสาวกยานได้หนีออกมาจากโลกทั้งสาม เช่นเดียวกับเด็กๆ ที่วิ่งหนีออกมาจากบ้านที่ถูกไฟล้อมรอบด้วยความปรารถนาอยากได้เกวียนเทียมกวาง ส่วนผู้อื่นปรารถนาที่จะแสวงหาพระธรรมโดยปราศจากครูผู้สอน เป็นผู้มีความสำรวมสงบระงับ จึงปฏิบัติตามคำสอนของพระตถาคตเจ้า เพื่อศึกษาให้เข้าใจในกฎแห่งจุและผล เพื่อปรารถนาพระนิพพานอันเป็นที่สุดเฉพาะตน พวกนี้เปรียบได้กับพวกที่ฝึกฝนในปัจเจกพุทธยาน หนีออกมาจากโลกทั้งสาม เช่นเดียวกับเด็กๆ ที่วิ่งหนีออกมาจากบ้านที่ไหม้ไฟ ด้วยความปรารถนาอยากได้เกวียนเทียมแพะอีกพวกหนึ่งปรารถนาในพระสัมมาสัมโพธิญาณ วิชาแห่งพระสยัมภู เป็นศาสตร์อันปราศจากครูผู้สอน ก็พากเพียรปฏิบัติตามคำสอนของพระตถาคตเจ้า เพื่อความเจริญและความสุขของส่วนรวมด้วยความมีเมตตาต่อโลก ทั้งเทวดาและมนุษย์เพื่อความถึงพร้อมแห่งนิพพานในสรรพสัตว์ทั้งปวง คนเหล่านี้อาจเปรียบได้กับผู้ที่ฝึกฝนในมหายานพากันสละหนีออกมาจากโลกทั้งสาม พวกนี้จึงเรียกว่า “โพธิสัตว์ มหาสัตว์” อาจเปรียบได้กับพวกเด็กๆ ที่หนีออกมาจากบ้านที่กำลังไหม้ไฟ ด้วยความปรารถนาอยากได้เกวียนเทียมวัวสาริบุตร จะต้องเข้าใจว่า พระตถาคตได้ทรงใช้กุศโลบายในการชี้ทางถึงยานเพียงแบบเดียวคือ มหายาน

ข้อพิจารณานี้มีการพิจารณาตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ 1 และ 2 นั้นว่าเป็นเหตุที่ทำให้เห็นการตีความที่แตกต่างกันตามแต่ละช่วงเวลา และถ้าจะพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่า การที่การสังคายนาทั้ง 2 ครั้งเป็นการยืนยันคำสอนของนิกายแบบเถรวาทก็คงไม่ผิด แต่พระพุทธศาสนานั้นอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางศาสนา ดังจะพบได้ว่าการทำสังคายนาครั้งที่ 3 นั้น มีนิกายที่ชื่อว่า วิภขชาวาทิน และนิกายพหุนิยมเชิงสังนิยม (Realistic pluralism) ที่ชื่อว่า สรวาสติชาวาทิน ที่ประชุมสังคายนามีมติสนับสนุนแนวคิดแบบวิภขชาวาท และหลักธรรมนี้ได้ถูกนำไปที่ประเทศศรีลังกาโดยสมณทูตคือพระมหินทเถระ นิกายนี้ในประเทศศรีลังกาเรียกว่า เถรวาท ขณะที่สงฆ์ฝ่ายสรวาสติชาวาทินส่วนใหญ่ได้อพยพไปที่เมืองแคว้นเมียร์ทางตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย และกลายเป็นที่นิยมในเรื่องการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ (สันตินา ปีเตอร์ เดลลา, 2561)

บทความนี้จึงต้องการนำเสนอประวัติและการเกิดพระพุทธศาสนานิกายมหายาน และวิเคราะห์พระพุทธศาสนานิกายมหายานต่อไป

ประวัติและการเกิดพระพุทธศาสนานิกายมหายาน

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นด้วยมูลเหตุแตกต่างจากศาสนาอื่นๆ ด้วยเหตุที่ไม่ได้อ้างถึงการสร้าง การบันดาลจากพระเจ้าองค์ใด พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากมนุษย์ โดยมนุษย์ และเพื่อมนุษย์ เป็นเรื่องความพากเพียรพยายามของมนุษย์ที่ถูกทาง เป็นเรื่องคุณงามความดีที่สร้างสมอบรมจนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อชีวิตจิตใจของมนุษย์ เพราะเป็นศาสนาที่สอนให้เข้าใจ เรื่องเหตุและผลของการกระทำทางกาย วาจา และใจ เชื่อว่าเหตุดี ผลก็จะต้องดี เป็นศาสนามุ่งเน้นเรื่องของมนุษย์สำหรับมนุษย์ เพื่อมนุษย์ ผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์จะสามารถเข้าใจธรรมชาติ ของชีวิตจิตใจ จนถึงความมีชีวิตที่สะอาด สว่าง สงบ พบกับความสุขที่แท้จริง พระพุทธศาสนาสอนเน้นเรื่องการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต สอนให้รู้จักการพึ่งตนเอง เชื้อกฎแห่งกรรม สอนให้พึ่งตนไม่หวังรอพึ่งคนอื่นสอนทางสายกลางไม่ทรมานตนให้ลำบาก และจากการศึกษานี้จะพบข้อพิจารณาดังต่อไปนี้

1. ประวัติและพัฒนาการของพระพุทธศาสนานิกายมหายาน

การมีชีวิตการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาในขณะนี้เปรียบเทียบกับพัฒนาการของกบที่เริ่มจากฟองไข่ก่อนจะเป็นตัวลูกอ๊อด แล้วพัฒนาเป็นกบ พัฒนาการของพระพุทธศาสนามหายานก็เช่นกัน กว่าจะปรับเปลี่ยนความเชื่อพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมไปเป็นมหายานมีพัฒนาการอยู่หลายร้อยปี ดังที่เสถียร โพธิ์นันทะ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2543 ก) กล่าวว่า “การก่อตัวของมหายานเริ่มปรากฏเป็นเค้ามาตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษ ที่ 1 แต่ยังไม่โจ่งแจ้ง บรรดาทัศนะของคณาจารย์แห่งบรรดานิกายต่างๆ ทั้ง 18 นิกายนั้น ล้วนเป็นบ่อเกิดของมหายานทั้งสิ้น ปรากฏรูปร่างขึ้นชัดแจ้งราวพุทธศตวรรษที่ 6 มีพระอัสวโษษ ชาวเมืองสาเกต ได้ประกาศลัทธิมหายานด้วยการแต่งคัมภีร์มหายานศรัทธาปาตศาสดร”

พัฒนาการของนิกายมหายานประมาณพ.ศ. 1-500 หลังพุทธปรินิพพานคณะสงฆ์ได้ทำการสังคายนาครั้งที่ 1 เพื่อรวบรวมพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่ให้หลังการทำสังคายนาคณะสงฆ์มี 2 กลุ่มใหญ่คือกลุ่มที่ยอมรับหลักการพุทธะตามแนวสังคายนาจัดเป็นเถรวาท กับกลุ่มที่ไม่ยอมรับ หลักการพุทธะตามแนวสังคายนาเข้าจัดเป็นอากิริยวาท ปรากฏการณ์นี้แสดงถึงความไม่ลงรอยกันของคณะสงฆ์ในชมพูทวีป ต่อมาราว 100 ปี ได้มีการสังคายนาครั้งที่ 2 ที่เมืองเวสาลีเกิดมีสงฆ์แยกเป็น 2 กลุ่มกลุ่มหนึ่งเป็นฝ่ายเถรวาทที่ส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่ยึดถือหลักการดั้งเดิมในคลังสังคายนาครั้งแรก อีกกลุ่มหนึ่งเป็นฝ่ายมหาสังฆิกะ ที่ส่วนใหญ่เป็นชาววัชชีที่ปรับหลักปฏิบัติบางอย่างผิดเพี้ยนไปเมื่อทำสังคายนาเสร็จต่างฝ่ายก็มีคัมภีร์เป็นของตนเองเหตุการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของคณะสงฆ์อย่างชัดเจน พ.ศ. 1000 ถึง 1500 ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นยุคทองของมหายานวัดพุทธพัฒนาไปเป็นสถาบันการศึกษาที่เรียกว่ามหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาในช่วงนี้เริ่มต้นประมาณพ.ศ. 1000 คำเฝ้าผู้นำถือศาสนาฮินดูในอินเดีย ได้ทำลายพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ

ต่อมา พ.ศ.1100 พระเจ้าธรรมราชแห่งราชวงศ์ วรรณะ ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างมาก ประมาณ พ.ศ. 1300 ท่านคังกราจารย์นักบวชนิกปราชญ์ชาวฮินดูที่เก่งกาจสามารถปรับหลักการพุทธไปสร้าง ความมั่นคงเข้มแข็งให้กับศาสนาฮินดูอย่างมากและพร้อมทำร้ายโจมตี พุทธศาสนาบวกกับปัจจัยหลายอย่าง เป็นเหตุให้พุทธศาสนาเสื่อมโทรม จากสภาพดังกล่าวอาจเรียกได้ว่าเป็นความเสื่อมในความเจริญหลังจากนี้ ต่อไป 200 ปี เป็นช่วงเสื่อมโทรมแห่งพระพุทธศาสนาในอินเดีย และทำให้พระพุทธศาสนาอ่อนด้อยลงซึ่ง ต่อมาเมื่อกองทัพพวกอิสลามบุกอินเดียฆ่าพระภิกษุและเผามหาวิทยาลัยพุทธศาสนาบังคับพุทธศาสนิกชนให้ เขาริต พระพุทธศาสนาในอินเดียก็พินดับแสงคงเหลือแต่นานปรากฏสืบต่อมาและได้พยายามฟื้นฟูอีกในเวลา มากระทั่งปัจจุบัน (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , 2559, หน้า112)

สรุปได้ว่าพัฒนาการของนิกายมหายานประมาณ พ.ศ. 1-500 หลังพุทธปรินิพพานคณะสงฆ์ได้ทำ การสังคายนาครั้งที่ 1 เพื่อรวบรวมพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่ให้หลังการทำสังคายนาคณะสงฆ์มี 2 กลุ่ม ใหญ่คือกลุ่มที่ยอมรับหลักการพุทธะตามแนวสังคายนาจัดเป็นเถรวาท กับกลุ่มที่ไม่ยอมรับ หลักการพุทธะตาม แนวสังคายนาเข้าจัดเป็นอากิริยวาทต่อมา พ.ศ 1100 พระเจ้าธรรมราชแห่งราชวงศ์ วรรณะ ทรงทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาอย่างมากหลังจากนี้ต่อไป 200 ปี เป็นช่วงเสื่อมโทรมแห่งพระพุทธศาสนาในอินเดียและทำให้ พระพุทธศาสนาอ่อนด้อยลงซึ่งต่อมาเมื่อกองทัพพวกอิสลามบุกอินเดีย ฆ่าพระภิกษุและเผามหาวิทยาลัยพุทธ ศาสนาบังคับพุทธศาสนิกชนให้เขาริต พระพุทธศาสนาในอินเดียก็พินดับแสงคงเหลือแต่นานปรากฏสืบต่อมา

2. แนวคิดเรื่องประวัติและพัฒนาการของพระพุทธศาสนานิกายมหายาน

ขณะที่ดาไลลามะได้กล่าวถึงกำเนิดมหายานไว้โดยสรุปว่า หลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานและ คำสอนของพระองค์ได้รับการสังคายนาโดยพระมหากัสสปะ และมีการสังคายนาต่อมาอีก รวมทั้งหมด ๓ ครั้ง และเป็นที่น่าคิดว่า คัมภีร์มหายานมิได้รวมอยู่ในการสังคายนาทั้งสามวาระ หากตรวจดูคัมภีร์ของมหายานจะ พบว่ามีข้อความที่เป็นปัญหาหลายแห่ง เช่น ปรัชญาปารมิตาสูตที่ระบุถึงพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรม ท่ามกลางสาวกเป็นจำนวนมากบนยอดเขาคิซเมญู กรุงราชคฤห์ แต่ตามข้อเท็จจริงนั้นบนยอดเขาคิซเมญู ปัจจุบันไม่สามารถจะมีผู้คนจำนวนมากได้ขนาดนั้น จึงเป็นเรื่องที่ต้องเข้าใจคำอธิบายที่ต่างออกไป

ขณะที่นาคาชุนและอัสคะ ก็มีบทบาทสำคัญในการสังคายนาคัมภีร์มหายาน เพราะถือว่าเป็น อรรถกถาจารย์ของฝ่ายมหายานโดยนับจากวันตั้งขึ้นปรินิพพานของพระพุทธองค์ห่างอย่างน้อย 400 ถึง 900 ปีกับวันที่นาคาชุนเกิดซึ่งอาจเป็นไปได้ที่คัมภีร์ฝ่ายมหายานจะได้รับการสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึง สมัยนาคาชุนและอัสคะจริง โดยคัมภีร์มหายานระบุถึงความเกี่ยวพันกันระหว่างพระเมตไตรยและพระ มัญชุศรีโพธิสัตว์ เพราะผู้ที่ถ่ายทอดธรรมให้แก่ท่านนาคาชุนคือพระโพธิสัตว์มัญชุศรี ดังปรากฏในคัมภีร์ตรรก ขวาลว่าเหล่าพระโพธิสัตว์ผู้ประเสริฐได้รวบรวมคัมภีร์มหายานขึ้น แต่นั่นไม่มีหลักฐานที่ระบุได้ชัด เพราะที่ ปรากฏในคัมภีร์เป็นแต่ข้อความที่พระพุทธองค์ทรงแสดงเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามเนื้อหาในคัมภีร์มหายาน เช่น ปรัชญาปารมิตา ถือว่าเป็นธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่สาวก ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะธรรมที่สอดคล้องกับ จริต ร่างกาย และจิตอันหลากหลายของผู้ปฏิบัติท่านั้น (องค์ทะไลลามะ, 2559)

เสฐียร พันธรั้งสี (เสฐียร พันธรั้งสี. (2543 ข) กล่าวพัฒนาการของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานช่วง ต้นว่า “พุทธศาสนาดั้งเดิม มี 3 นิกายด้วยกัน คือ นิกายเถรวาท นิกายสรวาสติวาท และนิกายมหาสังฆิกะ ซึ่ง นิกายหลังนี้คือมหายานนั่นเอง” ในประเด็นเดียวกัน “นิกายต่างๆ ที่เริ่มแตกออกไปตั้งแต่คราวพุทธสังคายนา

ปรากฏชื่อทั้งหมด 34 นิกายนั้นแหละ ทำให้เกิดมหายาน นักปราชญ์ของแต่ละนิกายที่มีแนวคิดเข้ากันได้รวมแนวคิดสำคัญเชิงอภิปรัชญาญาณวิทยา และจริยศาสตร์เข้าด้วยกันก่อกำเนิดมหายาน” ในประเด็นนี้ “ประมาณ พ.ศ.500 ถึง 700 พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานแยกตัวออกไปและเจริญรุ่งเรือง ในยุคของพระเจ้ากนิษกะมหาราช แห่งราชวงศ์ กุษาณะ” จากหลักฐานที่อ้างแสดงว่าพระพุทธศาสนามหายานมีเค้ามาตั้งแต่สังคายนาครั้งที่ 2 แล้วแต่ยังไม่ปรากฏความเป็นมหายานอย่างชัดเจน ต่อเมื่อถึงพุทธศตวรรษที่ 7 ในยุคสมัย พระเจ้ากนิษกะ จึงได้ปรากฏความเป็นมหายานอย่างชัดเจน

เสถียร โพธิ์นันทะ (เสฐียร พันธรักษ์. (2543 ก) กล่าวสาเหตุการเป็นมหายานว่ามาจากเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการ คือ ความวิบัติแห่งทวิภูมิสามัญญตา และ สีสสามัญญตาเดิมที่เดียวพุทธศาสนาไม่มีลัทธิที่เรียกว่ามหายานหรือเถรวาท แต่เป็นพุทธธรรมหรือพรหมจรรย์ หรือธรรมวินัย ต่อมาประมาณพุทธศตวรรษที่ 6-7 ได้เกิดนิกายมหายาน โดยการรวมตัวกันของพระผู้เป็นคณาจารย์ในนิกายต่างๆ ทั้ง 18 นิกาย มีวัตถุประสงค์ เพื่อปรับปรุงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ทันสมัย ทันเหตุการณ์และแข่งขันกับศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู มูลเหตุให้เกิดมหายาน ได้แก่ ทรศนะเกี่ยวกับ พระพุทธองค์ การปฏิรูปวิธีเผยแผ่ศาสนาเพื่อแข่งขันกับศาสนาพราหมณ์ อำนาจทางการเมืองบีบ การปรับหลักธรรมและพิธีกรรมเพื่อรักษามวลชน การรวมตัวกันของชาวพุทธหนุ่มสาวหัวก้าวหน้า”

สรุปได้ว่าพระพุทธศาสนาพัฒนาเป็นนิกายมหายานมีสาเหตุจากปัจจัยภายในคือความวิบัติแห่งทวิภูมิสามัญญตา และความวิบัติแห่งสีล สามัญญตาของคณะสงฆ์ และจากปัจจัยภายนอกเช่นพระบุคลิกภาพของพระพุทธเจ้าจากแรงกดดันของศาสนาพราหมณ์จากอำนาจทางการเมืองบีบคั้นรับพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ เบื้องต้นเพื่อให้เข้าใจพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในอินเดียตั้งแต่เริ่มจนสูญสิ้นจากอินเดีย

ลักษณะที่สำคัญของพระพุทธศาสนานิกายมหายาน

พระพุทธศาสนานิกายมหายานมีลักษณะที่แตกต่างจากเถรวาท ดังนี้

1. ลักษณะทางด้านคำสอน

เชิงเปรียบเทียบว่า “พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ถือคุณภาพของศาสนิกชนเป็นจุดสำคัญ แต่ฝ่ายมหายานถือปริมาณเป็นจุดสำคัญ คือเขาถือว่าเมื่อมีปริมาณมากแล้วคุณภาพก็จะค่อยๆ ตามมาด้วยการอบรมบ่มนิสัย ฉะนั้นฝ่ายมหายานจึงบัญญัติพิธีกรรมและจารีตแบบแผนต่างๆ ขึ้น ชนิดฝ่ายมหายานไม่มี เพื่อเป็นกุศโลบายชักจูงประชาชนให้มาเลื่อมใส และมีการลดหย่อนพระวินัยได้ตามกาลเทศะ อุดมคติของฝ่ายมหายานสอนให้ทุกคนบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ เพื่อช่วยปลดปล่อยทุกข์ของสัตว์โลกได้กว้างขวาง

มหายานถือว่า พระโพธิสัตว์คือผู้ที่บำเพ็ญบารมี เต็มขั้นบารมีมี ๖ คือ ๑. ทาน ๒. ศีล ๓. ขันติ ๔. วิริยะ ๕. ฌาน ๖. ปัญญา ดังข้อความว่า “พระโพธิสัตว์ มหาสัตว์ ซึ่งฝึกฝนบารมีทั้ง ๖ ย่อมระลึกอยู่เสมอว่า สัตว์ทั้งหลายในโลก มีจิตบิดเบือน และดิ่งลึกในมหาสมุทรแห่งสังสารวัฏโดยไม่มีทางหลีกเลี่ยง หากเราไม่เจริญกุศลบารมีและมีจริยวัตรที่ดีงาม เราจะไม่สามารถช่วยเหลือพวกเขาจากความทุกข์แห่งสังสารวัฏได้ ฉะนั้นเราจึงพากเพียรเจริญกุศลบารมีและจริยวัตรที่ดีงาม เพื่อสงเคราะห์สัตว์ทั้งหลาย และส่งสมบารมี นับจากทาน

บารมีไปจนถึงปัญญาบารมี เพื่อบรรลุนุตรสัมโพธิ และช่วยเหลือสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากทุกข์อันสาหัสในสังสารวัฏ” (พระพรหมบัญญัติ, 2561)

2. ลักษณะทางด้านคัมภีร์

นิกายเถรวาทมีลักษณะยึดคำสอนดั้งเดิมยอมรับพระไตรปิฎกที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาตั้งแต่สังคายนาครั้งแรกว่าเป็นพระพุทธรวณะ วิถีชีวิตของสงฆ์เถรวาทหรือหินยานเน้นการปฏิบัติขัดเกลา เพื่อมุ่งความเป็นพระอรหันต์ “มีคำบรรยายเกี่ยวกับเถรวาท (หรือหินยาน) ว่า เถรวาทอนุรักษนิยม คิดแต่เรื่องตัวอักษร ยึดคัมภีร์ ยึดติดกับรูปแบบลัทธิวัด และเน้นปัจเจกภาวะด้านจิตใจมากเกินไป” จากลักษณะดังกล่าวเถรวาทจึงถูกมองว่าเน้น ความเป็นปัจเจกมากกว่าส่วนรวม ที่ต่างจากมหายาน

สุมาลี มหณรงค์ชัย (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2550) กล่าวลักษณะของมหายานว่า “เป็นสายที่ยอมรับพระไตรปิฎกเดิมว่าแท้ แต่เพิ่มเนื้อหาอื่นๆ เข้าไปอีกเป็นจำนวนมาก โดยอ้างว่าเป็นพุทธรวณะที่ใช้สอนสังโฆสัตว์บนสรวงสวรรค์บ้าง เป็นข้อเขียนของพระเถระที่ได้รับการถ่ายทอดด้วยวิธีพิเศษ (เป็นรหัสลับ) จากพระพุทธรองค์บ้าง หรือเป็นคำสอนที่มีพุทธประสงค์จะให้เผยแผ่เมื่อถึงเวลาเฉพาะ (หลังปรินิพพานเป็นต้นมา) บ้าง สายนี้รู้จักกันโดยทั่วไปในนาม อาจรีวาท อุตตรนิกาย (นิกายฝ่ายเหนือ) พุทธประยุกต์หรือ มหายาน

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ ให้ทรรศนะเกี่ยวกับมหายานว่า “มีลักษณะก้าวหน้า คิดอย่างอิสระ คิดถึงสาระมากกว่าตัวอักษรในคัมภีร์ มุ่งหวังที่จะสร้างสรรค์สิ่งใหม่ เมื่อไรก็ตามที่มีความจำเป็นต้องปรับรูปแบบภายนอก มีท่าทีเน้นอารมณ์และความรักดี มีความคิดเกี่ยวกับนิพพานและเชิงบวกมากกว่า เชิดชูอุดมการณ์แบบวัดในขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญแก่ชีวิตแบบชาวบ้านมาก ความเป็นพระแบบครอบครัวคือรูปแบบแห่งพระพุทธศาสนาในอนาคต พัฒนานัยเชิงปรัถนิยมแห่งพระพุทธศาสนาและสอนอุดมการณ์พระโฆสัตว์” (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, 2548)

วิเคราะห์ประวัติและการเกิดพระพุทธศาสนานิกายมหายาน

การพิจารณาพระพุทธศาสนานิกายมหายานในส่วนของรายละเอียดนั้นจะเกี่ยวข้องกับประเด็นดังนี้

1. การกำเนิด

มหายาน เป็นนิกายในศาสนาพุทธ ที่นับถือกันอยู่ประเทศแถบตอนเหนือของอินเดีย เนปาล จีน ญี่ปุ่น เกาหลี เวียดนาม มองโกเลีย ไปจนถึงบางส่วนของรัสเซีย จุดเด่นของนิกายนี้อยู่ที่แนวคิดเรื่องการบำเพ็ญตนเป็นพระโฆสัตว์สร้างบารมีเพื่อช่วยเหลือสรรพชีวิตในโลกไปสู่ความพ้นทุกข์ และด้วยเหตุที่มีผู้นับถืออยู่มากในประเทศแถบเหนือจึงเรียกได้อีกชื่อหนึ่งว่า อุตตรนิกาย

ปัจจุบันพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ของโลกเป็นผู้นับถือนิกายมหายานคำว่า มหายาน ภาษาบาลีบอกสั้นสกฤต มหา + ยาน แปลว่า พาหนะที่ใหญ่ เป็นการพูดเพ้อล้อกับคำว่า หินยาน ซึ่งแปลว่า พาหนะที่เล็ก ๆ มหายานยังมีความหมายว่า “ยานที่สูงที่สุด” ซึ่งตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายาน คำว่ามหายานไม่เพียงแต่เป็นยานใหญ่และสูงสุดเท่านั้น หากเป็นยานที่รื้อขนสรรพสัตว์ได้ทุกประเภททุกวัย รวมทั้งสัตว์โลก

ทุกรูปนาม เพื่อไปสู่พระนิพพาน และยานนี้ยังหมายถึงยานที่จะไปถึงพุทธภูมิ แล้วสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ 3 เดือน พระสาวกผู้ได้เคยสดับสั่งสอนของพระองค์จำนวน 500 รูป ก็ประชุมทำสังคายนาครั้งแรก ณ ถ้ำสัตตบรรณคูหา ใกล้เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ ใช้เวลาสอบทานอยู่ 7 เดือน จึงประมวลคำสอนของพระพุทธเจ้าได้สำเร็จเป็นครั้งแรก นับเป็นบ่อเกิดของคัมภีร์พระไตรปิฎก คำสอนที่ลงมติดังไว้ในครั้งปฐมสังคายนาและได้นับถือกันสืบมา เรียกว่า เถรวาท แปลว่า คำสอนที่วางไว้เป็นหลักการโดยพระเถระ คำว่า เถระ ในที่นี้ หมายถึงพระเถระผู้ประชุมทำสังคายนาครั้งแรก และพระพุทธศาสนาซึ่งถือตามหลักที่ได้สังคายนาครั้งแรกดังกล่าว เรียกว่า นิกายเถรวาท อันหมายถึง คณะสงฆ์กลุ่มที่ยึดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งถ้อยคำและเนื้อความที่ท่านสังคายนาไว้โดยเคร่งครัด ตลอดจนรักษา แม้แต่ตัวภาษาดั้งเดิมคือภาษาบาลี

2. มูลเหตุ

หลายคนมองว่า พระพุทธศาสนาเกิดการแตกกันทางด้านนิกาย แต่ในบางตำราก็มองว่า บ่อเกิดของมหายานนั้นมีหลักฐานที่มาก็คือ หลังจากพุทธศตวรรษที่ 5 ไปแล้ว ได้เกิดมีขบวนการใหม่ในพุทธศาสนาขึ้นในอินเดีย ซึ่งเรียกตนเองว่ามหายาน ขบวนการนี้เกิดจากวิวัฒนาการอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยเฉพาะจากคณะสงฆ์นิกายมหาสังฆิกะ ผสมกับชาวพุทธคฤหัสถ์กลุ่มหนึ่ง ที่มีความเห็นพ้องกันว่าจะต้องปรับปรุงวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเสียใหม่ มิฉะนั้นฐานะของชาวพุทธศาสนาก็จะทรุดโทรมชาวพุทธคณะนี้จึงร่วมมือกันสร้างลัทธิมหายานขึ้น เพื่อฟื้นฟูพุทธศาสนา และต้องการสืบทอดพระพุทธศาสนาไปให้ยาวนาน

บทสรุป

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นด้วยมูลเหตุแตกต่างจากศาสนาอื่นๆ ด้วยเหตุที่ไม่ได้อ้างถึงการสร้างการบันดาลจากพระเจ้าองค์ใด พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากมนุษย์ โดยมนุษย์ และเพื่อมนุษย์ สำหรับมหายานเป็นนิกายในศาสนาพุทธที่นับถือกันอยู่ประเทศแถบตอนเหนือของอินเดีย เนปาล จีน ญี่ปุ่น เกาหลี เวียดนาม มองโกเลีย ไปจนถึงบางส่วนของรัสเซีย จุดเด่นของนิกายนี้อยู่ที่แนวคิดเรื่องการบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ สร้างบารมีเพื่อช่วยเหลือสรรพชีวิตในโลกไปสู่ความพ้นทุกข์ และด้วยเหตุที่มีผู้นับถืออยู่มากในประเทศแถบเหนือจึงเรียกได้อีกชื่อหนึ่งว่าอุตตรนิกาย และจุดเด่นของพระพุทธศาสนานิกายมหายานคือการผสมผสานระหว่างคณะสงฆ์นิกายมหาสังฆิกะ ผสมกับชาวพุทธคฤหัสถ์กลุ่มหนึ่ง ที่มีความเห็นพ้องกันว่าจะต้องปรับปรุงวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเสียใหม่ การที่เป็นเช่นนั้นสะท้อนให้เห็นว่า หากไม่มีพระพุทธศาสนานิกายมหายานจะทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมลงกว่าเดิม การเกิดขึ้นนี้จึงเป็นการฟื้นฟูพุทธศาสนา และต้องการสืบทอดพระพุทธศาสนาไปให้ยาวนานยิ่งขึ้นต่อไปนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). **ประวัติพระพุทธศาสนา**. (พิมพ์ครั้งที่2).

พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. (2543). **ลัทธิมหายาน**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ไทยทิเบต.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ. (2548). **พระพุทธศาสนาหายานในอินเดีย พัฒนาการและพัฒนารูปแบบและสารัตถธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมปัญฑิต. (2561). **พระไตรปิฎกฉบับสากล : วิถีธรรมจากพุทธปัญญา**. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **จากนาลันทาถึงมหาจุฬาฯ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2540). **ประวัติศาสตร์ศาสนา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2550). **พุทธศาสนาหายาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศสยาม.

เสฐียร พันธงชัย. (2543 ก). **พุทธศาสนาหายาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

เสถียร โพธิ์นันทะ. (2543 ข). **กระแสพุทธธรรมฝ่ายมหายาน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สันตินา ปิเตอร์ เดลลา. (2561). **ต้นไม้แห่งโพธิ์: คำสอนพื้นฐานแห่งพระพุทธศาสนา มหายาน วัชรยาน และอภิปรัชญา**. แปลโดย สมหวัง แก้วสุฟอง, พิมพ์ครั้งที่ 4. นนทบุรี: ภาพพิมพ์.

องค์ทะไลลามะ. (2559). **ปรัชญาปารมิตาหฤทัยสูตร**. แปลโดย นัยนา นาควัชร. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

